

**Слово на ректора на Софийския университет „Св. Климент
Охридски“ проф. дфн Анастас Герджиков на академичното тържество по
повод Деня на българската просвета и култура и на славянската
писменост
24 май 2018 г.**

Уважаеми членове на Академичния съвет,
Уважаеми Народни представители,
Уважаеми представители на изпълнителната власт,
Уважаеми ректори и колеги от Българската академия на науките и други
научни организации,
Уважаеми представители на българското духовенство,
Скъпи колеги, преподаватели и студенти,

Често казваме, че 24 май е най-българският празник. Показва ни го дългата му история, показва ни го и това, че когато задължителните манифестации бяха отменени, остана само едно шествие – това, за което няма нужда от укази и извеждане под строй на улицата, защото в него хората се включват спонтанно – така, както празникът е започнал.

Днес виждаме, че 11 май, а по-късно 24 май се е превърнал от „даскалския празник“ по думите на Вазов във всенародно тържество, отдаващо дължимото на светите братя и техните ученици, на славянската писменост, на българската просвета, наука и култура и на българската духовност.

Ето за тази духовност искам да си поговорим днес.

Достойни наследници ли сме на първоапостолите и на народните будители, пазим ли свято традициите, носим ли духовността в сърцата си?

Всяко дете знае имената на двамата свети братя Кирил и Методий и на техния ученик – патрона на нашия университет Св. Климент Охридски. Всички българи пеят химна „Върви народе възродени“ на Стоян Михайловски и Панайот Пипков. Но колко от нас са чували за „Св. Кирил и Методий“ на Константин Величков? Колко българи познават „Ода на 11-ий майя“ на Иван Вазов? И колко са чели развълнувания разказ в спомените на Вазов за „Големият ден“? Знаем ли коя е „песента на Кирила и Методия: „И след тисяща години“, спомената от Вазов в този спомен? Помним ли нейния автор Йоаким Груев, който има най-голяма заслуга за разпространението на празника, или Найден Геров, който първи организира честване няколко години по-рано?

Знаем ли курioзния факт, че този химн, написан от Йоаким Груев, според сведението на бащата на великия Борис Христов се пее по мелодия на американска революционна песен, която по-късно става химн на Съединените американски щати?

Йоаким Груев, който има основната заслуга денят на Св. св. Кирил и Методий да започне да се празнува като празник на българските ученици, само няколко десетилетия по-късно ентусиазирано констатира, че „от училищен празник, какъвто беше изпърво, достигна да стане всеобщ, народен Великден“.

Няколко години по-късно в „Големият ден“ Вазов използва същото сравнение с най-важния празник на Източноправославната църква: „Защото и 11 май е един Великден, Великден на духа и на просветата, на възкресението на новите надежди и през векове заспалите сили на един народ, лишен от велики традиции и жаден за тях“.

И ако 24 май е Великден на духа, правим ли достатъчно, за да остане България „държавата на духа“, както я нарече акад. Лихачов, и да не се превърне в държава на духовната нищета?

Преди една година на този ден казах, че книгата няма да изчезне заради технологичния напредък, но може да изчезне, ако книжовността напусне сърцата ни. Тогава говорих за нивото ни на грамотност, сега поставям въпроса за българската духовност. Казах също, че днес е необходимо ново възраждане на българското образование, наука и култура. Сега ще го нарека духовно възраждане.

Дори представители на народните читалища, някои от които са основани преди 160 години, посрещнаха със скептични погледи думите ми за нуждата от ново възраждане. Очевидно за повечето българи Възраждането е еднократен акт, отминала веднъж завинаги историческа епоха.

Това мнение не е правилно дори в исторически смисъл. Още в Рим една първа група хуманисти се опитват да надскочат личното и националното, за да постигнат чрез запознаването с една образцова култура – тази на Древна Гърция, нов идеал за човека. Подобни са импулсите за културните и духовните идеи на Каролингския ренесанс и на разцвета във Византия по времето на патриарх Фотий. Обединяването на идеята за преоткриване на античния хуманизъм с идеята за човечността като най-важна характеристика на човека е централно и за следващия хуманизъм – Ренесансовия. Тя е преоткрита отново културно и политически през 20 век в Германия, в един опит, провален от настъпването на нацизма. Българското Възраждане е само брънка в този неспиращ процес, който би трябвало да ни съпътства вечно.

Днес това не се осъзнава не само в България. Темата за духовността и човечността е изместена в световен мащаб от важни и спешни каузи като борбата с глада и преодоляването на дигиталното разделение. Но съвременният дебат подценява истинската опасност. Не изкуственият интелект и роботите застрашават човечеството – истинската заплаха е в това, че хората губим човешкото. Ново духовно възраждане и нов хуманизъм са ни необходими не само за да запазим културата, просветата, науката и духовните традиции, а за да съхраним човечността си. Хуманизъм и хуманност имат общ корен – те са присъщото на човека.

В България тази опасност е още по-очевидна. Заради демографската криза и емиграцията се безпокоим, че сме изчезващ народ, но не осъзнаваме, че истинската опасност е изчезващата духовност. Ние не четем, не търсим духовно израстване, а единствено икономически просперитет, не общуваме едни с други, не си помагаме, егоизмът е изместил емпатията, а атеизмът – вярата в доброто.

Програмите на политическите партии са съзвучни с народните очаквания – те ни обещава материален просперитет, развита инфраструктура и работа за всички. Няма нито една партия, която да е превърнала в своя кауза духовното възраждане.

Това привидно отговаряне на очакванията на хората обаче може да се окаже недалновидна политическа стратегия, защото никой не може дълго да живее само с хляба. Стремещт към духовно израстване е дълбоко присъщ на човека и материалното може да замести липсата на духовност само временно. Това е и причината за периодичното възраждане на интереса към културата, хуманизма и хуманността.

Именно този неосъзнат глад за духовност във всички смисли на думата превръща 24 май във всенароден, обединяващ всички българи празник. Всяка политическа инициатива, основана на каузата на духовността и човешината, би обединила всички българи по същия начин и би имала много по-голям успех от надвикванията кой ще ни обещае повече.

Затова днес наред с традиционните пожелания да съхраним българския език и българската култура ще ви пожелаем да възродим духовността и човечността.

Българските учители, преподаватели, изследователи, библиотечни и читалищни деятели и творци на изкуството и културата са тези, за които всеки ден е „Великден на духа и на просветата“. Благодарим ви за това!

Нека заедно се погрижим България да има духовно бъдеще!

Нека заедно сътворим ново духовно възраждане!

Нека осъществим мечтаното от Вазов възкресение на новите надежди и на заспалите сили на един народ!

Честит празник на българската просвета и култура, на славянската писменост, на знанието и духовността!